

Dobrobit, sigurnost i zaštita učenika u osnovnim i srednjim školama

Pravilnik o vođenju evidencije o neprihvatljivim oblicima ponašanja i/ili drugim faktorima koji mogu ugroziti najbolji interes učenika i zaštiti učenika i Pravilnik o provođenju mjera odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana učenika

Sadržaj

Uvod	4
Zašto je važno donošenje Pravilnika o vođenju evidencije o neprihvatljivim oblicima ponašanja i/ili drugim faktorima koji mogu ugroziti najbolji interes učenika i zaštititi učenika i Pravilnika o provođenju mjera odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana učenika?	6
Zašto je važno da u školama postoje procedure evidentiranja neprihvatljivih oblika ponašanja ili faktora rizika koji mogu ugroziti najbolji interes učenika?	7
Zašto je važno da se u školama učenicima osigura odgojno-obrazovna podrška, stručni tretman?	8
Kakva je razlika između osiguranja stručne podrške učeniku u riziku u školi i sankcionisanja učenika?	8
Rano prepoznavanje neprihvatljivih oblika ponašanja učenika, šta to znači?	8
Neprihvatljivi oblici ponašanja učenika, šta to znači?	9
Učenik u riziku, šta je to?	9
Put od primijećenog ponašanja do osiguranja podrške učeniku	10
Šta su Individualni plan podrške (IPP) i Individualni plan brige (IPB)?	13
Koraci u izradi IPP-a	13
Šta znači termin "stručne službe zajednice"?	16
Šta je multisektorski sastanak?	16
Ko prisustvuje multisektorskom sastanku?	17
Šta ako roditelji/staratelji ne daju saglasnost za izradu IPP-a ili IPB-a?	18
Da li se procedure zaštite propisane ovim pravilnicima odnose i na rad s učenicima s teškoćama?	18
Da li se provođenjem procedura propisanih u pravilnicima štite lični podaci učenika?	18
Lista indikatora za rano prepoznavanje faktora rizika i/ili drugih faktora koji mogu ugroziti najbolji interes učenika i zaštite učenika	19
Opis primijećenog ponašanja	24

Uvod

Suočavamo se s izazovima svijeta koji se ubrzano mijenja. Brzina protoka informacija od kojih svaka ostavi svoj dio koda u nama, brzo utječe na naše spoznaje, kao i na naše činjenje, na stavove, pa čak ima i regrutirajuću moć. Ovog je ljeta pažnju privukao jedan strašan zločin u Engleskoj u kojem je sedamnaestogodišnjak upao na plesnu radionicu i ubio troje djece, a nekoliko njih ranio. Internetom se brzo proširila dezinformacija da je počinilac migrant, da je vjerski fanatik i da je zločin oblik terorizma. Sugrađani koji su došli mirno da zapale svijeće morali su se povući pred ultradesničarskim grupama koje su se brzo regrutovale, okupile, spalile policijska vozila, izvršile napad na tamošnju džamiju. Pojavili su se i poneki političari i javne ličnosti da u tom metežu uberu koji poen, koji glas, koji pregled i lajk. Pometnja je trajala i nakon što je zvanična istraga pokazala da nije riječ o migrantu, da zločin nije ideološki motiviran, niti je riječ o terorizmu. Za neke stvari bilo je već kasno.

Šta će prevladati: trag koji učitelj ostavlja iz dana u dan na svoje učenike, taj jedinstveni spoj vremena i prostora i grupe ljudi u toj dvodimenzionalnoj stvarnosti, ili brze, zapaljive informacije neodređenog vremenskog trajanja u digitalnom ili realnom prostoru, nedefinisanih grupa ljudi?

Na povratku s jedne konferencije iz Londona na aerodromu Heathrow u susret mi ide mali bijeli robot-čistač, valjkastog oblika kakvog sam viđala u udžbenicima kada bismo učili Future Tense. Blago sam se smješkala, a kad mi se približio, fino i razgovijetno me pozdravi jednim: "Hello!", isprogramiran da zatekne začuđenog prolaznika koji u trenutku dok se ovaj pozdravlja pomisli: "Kako zna da se čudim i da ga gledam?"

Vjerujem da će se samo podučavanje vremenom i to vrlo brzo transformisati, htjeli mi to ili ne. Jedan dio našeg podučavanja vremenom će preuzeti vještačka inteligencija.

Taj tok možemo usmjeriti na svoj mlin samo ako procese humaniziramo; ako nam pitanje ukupne učeničke dobrobiti bude suštinsko pitanje; ako postanemo konkurentni po onom što vještačka inteligencija ne može: zagledati se u brzomijenjajuća raspoloženja tih malih ljudi za koje nam je pripala privilegija da ih učimo u stvarnom prostoru i vremenu svaki dan, anticipirati njihov unutrašnji svijet, beskrajno im željeti dobro, zavrijediti povjerenje, sačuvati svoju ulogu.

Škole koje nisu čekale ovakve pravilnike o dobrobiti iz Ministarstva, koje nisu čekale da im federalni nivo centralizirano kaže da je ponašanje učenika refleksija nekog procesa pri učeniku, niti su čekale da uđemo u Evropsku uniju, škole koje su već samostalno krenule da spašavaju mlade ljude, da se za njih bore, da za njih navijaju, takve škole neće morati puno promijeniti u svojoj praksi. Škole koje su ostale u čekaonici, imat će pune ruke posla, ali će vremenom osjetiti slast povratka iskonskom zadatku učitelja – da ostavlja trag.

“Ako u Ateni ne bude obučara, Atenjani će biti bosí. Ako u Ateni ne bude krojača, Atenjani će biti goli. Ako u Ateni ne bude učitelja, Atenjana neće biti.”(Sokrat)

Naida Hota-Muminović,
ministrica za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo

Zašto je važno primjenjivati Pravilnik o vođenju evidencije o neprihvatljivim oblicima ponašanja i/ili drugim faktorima koji mogu ugroziti najbolji interes učenika i zaštitu učenika i Pravilnik o provođenju mjera odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana učenika?

- Škola je mjesto gdje učenici provode mnogo vremena, ima odgojno-obrazovnu ulogu u životu djeteta/učenika, što znači da nastavnici i stručni saradnici u školi imaju zadatak da obezbijede uslove za ostvarivanje prava djeteta/učenika na sigurnost, zdrav rast i razvoj u školskom okruženju.
- Škola mora biti sigurno i podržavajuće mjesto za sve učenike, prosvjetne radnike, roditelje/staratelje.
- Nastavnici i stručni saradnici su kompetentne i posvećene osobe koje uz ulaganje profesionalnog truda u poticanje učenika na pravilan rast i razvoj ličnosti, kao i modifikovanje neprihvatljivog ponašanja učenika, postižu očekivane ishode u korekciji neprihvatljivog ponašanja učenika i usvajanju prosocijalnih oblika ponašanja.
- Nastavnici i stručni saradnici znaju da neki učenici zbog svojih specifičnih potreba trebaju dodatnu pažnju, pružanje pomoći i usmjeravanje ka oblikovanju poželjnih oblika ponašanja učenika.
- Nastavnici i stručni saradnici znaju da je ključ uspjeha u odgojnom radu s učenicima na vrijeme primijetiti određeni faktor rizika za dobrobit učenika, neprihvatljivo ponašanje, otkriti njihove uzroke, te učeniku pružiti potrebnu stručnu podršku i brigu.
- Tendencija preventivnih programa na kojima se temelje ovi pravilnici je da se akcenat stavi na pružanje adekvatne podrške učeniku i njegovoj porodici umjesto određivanja sankcija učeniku, bez šanse da mu se pomogne.

Zašto je važno da u školama postoje procedure evidentiranja neprihvatljivih oblika ponašanja ili faktora rizika koji mogu ugroziti najbolji interes učenika?

- Povećavamo **zaštitu i sigurnost** učenika i školske zajednice.
- Učenicima kod kojih na vrijeme otkrijemo određeni izazov u odrastanju ili manifestovano neprihvatljivo ponašanje se **osigurava odgojno-obrazovna podrška i stručni tretman** u cilju prevazilaženja određenih izazova ili problema.
- Učenici, nastavnici i roditelji/staratelji znaju da u školi postoje **propisane procedure usmjerene na zaštitu učenika**. To povećava osjećaj sigurnosti i vjeru da u slučaju potrebe svaki učenik ima osiguranu podršku i brigu u školi.
- **Nije dozvoljeno učeniku izreći odgojno-disciplinsku mjeru/sankciju** za učenika bez istovremenog osiguranja odgojno-obrazovne **podrške i plana brige**.
- Nastavnici i stručni saradnici u toku realizacije odgojno-obrazovnog procesa podjednaku važnost **daju odgoju i obrazovanju učenika**.
- Nastavnici uočavaju, stručni saradnici procjenjuju i evidentiraju određene faktore rizika koji mogu ugroziti najbolji interes učenika, te na taj način iskazuju njihovu profesionalnu odgovornost i brigu za dobrobit učenika.
- Naravno, direktor je dužan da osigura **neophodne uvjete za realizaciju planova podrške** za učenike i da prati provođenje mjera svih uposlenih, a koje su usmjerene na sigurnost, zaštitu i dobrobit učenika.
- **KONVENCIJA**
UN Konvencija o pravima djeteta - Djeca trebaju posebnu zaštitu: Dječija prava su prava kojima se štite sve osobe mlađe od 18 godina. Označavaju ono što svako dijete treba imati ili smije učiniti. Svako dijete ima pravo na obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu brigu, hranu, igru, zaštitu i još mnogo toga. Dječija prava svakom djetetu trebaju osigurati mogućnost da dosegne najviše što može. Sva su prava povezana i jednako važna.

Zašto je važno da se u školama učenicima osigura odgojno-obrazovna podrška, stručni tretman?

Svaki učenik ima psihološke potrebe koje tokom razvojnih faza trebaju biti zadovoljene kako bi se učenik razvio u psihološki zreli, psihofizički zdravu i integrisanu ličnost. Naprimjer, ako učeniku neka potreba nije zadovoljena, kao naprimjer potreba za sigurnošću, ljubavlju, učenik možda neće biti u stanju nedostatak potrebe verbalizirati, već upravo nedostatak navedene potrebe možemo primijetiti u njegovom ili njenom ponašanju u porodičnom, školskom okruženju ili vršnjačkoj skupini.

Kakva je razlika između osiguranja stručne podrške učeniku u riziku u školi i sankcionisanja učenika?

U ranijem, tradicionalnom sistemu obrazovanja učenici koji pokazuju neprihvatljive oblike ponašanja bili bi sankcionisani u školi, škola bi obavijestila roditelje koji bi djecu kaznili i kući, a djeca bi bila stigmatizirana kao nemirna, neodgojena i problematična. Zapravo, takva djeca trebaju razumijevanje, podršku i pomoć u prevazilaženju različitih razvojnih kriza ili drugih izazova u odrastanju.

Rano prepoznavanje neprihvatljivih oblika ponašanja učenika, šta to znači?

Ovo znači na vrijeme uočiti neprihvatljive oblike ponašanja učenika. Rano prepoznavanje faktora rizika se obavlja putem **prikupljanja informacija o učeniku na osnovu Liste indikatora rizika** od strane nastavnika, te procjene stručne službe škole o vrsti, nivou i potrebi osiguranja pravovremene stručne podrške za učenika.

Neprihvatljivi oblici ponašanja učenika, šta to znači?

Neprihvatljivi oblici ponašanja učenika su ona ponašanja učenika koja na neki način ometaju samog pojedinca u redovnom funkcionisanju, te mogu biti štetni i opasni za samog učenika i/ili njegovo okruženje. To mogu biti internalizirani faktori rizika, ali i ponašanja koja su zakonski definisana kao zabranjena i za koje postoje propisane sankcije, a koja upozoravaju na nepovoljan razvoj i negativne ishode ako se pravovremeno ne intervenira.

Učenik u riziku, šta je to?

Učenik u riziku – učenik kojeg okružuju različiti faktori rizika koji predstavljaju **prijetnju njegovom razvoju i prilagodbi u društvu**. Faktori rizika mogu proizaći iz osobina samog učenika ili karakteristika njegove porodice, škole, vršnjačke skupine i šire zajednice.

PUT OD PRIMIJEĆENOG PONAŠANJA DO OSIGURANJA PODRŠKE UČENIKU

1 Kada nastavnik kod učenika primijeti ponašanje koje se nalazi na Listi faktora rizika:

- nastavnik je obavezan o tome usmeno **obavijestiti razrednika**
- razrednik neposredno po saznanju:

poziva
roditelja

razgovara o
primijećenom
ponašanju učenika

zajedno razrednik i
roditelj **dogovaraju način**
i **praćenje** adekvatne
odgojno-obrazovne
podrške za učenika

2

Ako razrednik procijeni da problem **prevazilazi njegove kompetencije**, razrednik:

obavezno **obavještava stručnu službu škole**, na način primjeren okolnostima (pismeno ili usmeno)

Ova obavijest **uključuje sljedeće podatke:**

- ime i prezime nastavnika **koji je primijetio**
- ime i prezime učenika
- primijećeno ponašanje u skladu s Pravilnikom o vođenju evidencije

Stručna služba nakon zaprimanja informacije od razrednika procjenjuje stepen rizika za učenika, (usmeno i pismeno) poziva roditelje u školu.

Ukoliko stručni saradnik smatra da primijećeno ponašanje može ugroziti najbolji interes učenika, evidentira uočeno ponašanje u Listu primijećenih ponašanja, prema propisanoj proceduri.

Ukoliko se roditelj **ne odaziva na poziv ili ignoriše sugestije razrednika**, razrednik obavještava stručnu službu škole, a stručna služba unosi podatke o primijećenom ponašanju učenika u skladu s Pravilnikom o vođenju evidencije.

3

U školi, stručni saradnici, roditelji, razrednik izrađuju Individualni plan podrške ili Individualni plan brige za učenika.

4

Ako je roditelj/staratelj saglasan s izradom predloženog IPP-a ili IPB-a od strane stručne službe škole, isti se izrađuju i realizuju u saradnji s roditeljima/starateljima.

5

Ako roditelji nisu saglasni s predloženim IPP-om ili IPB-om za učenika u riziku, stručna služba isti izrađuje i realizira bez saglasnosti roditelja/staratelja, uvažavajući princip najboljeg interesa djeteta, te obavještava nadležnu službu socijalne zaštite.

Šta su Individualni plan podrške (IPP) i Individualni plan brige (IPB)?

Individualni plan podrške (IPP)

- razvojni dokument kojim se sistematično i timski planiraju mjere u okviru škole s ciljem pružanja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana u najboljem interesu učenika i u skladu s njegovim potrebama.

Individualni plan brige (IPB) -

razvojni dokument koji se izrađuje u cilju pružanja odgojno-obrazovne podrške i stručnog tretmana u najboljem interesu djeteta, kojim se planiraju mjere u školi, ali i izvan nje, a u njegovoj izradi i realizaciji učestvuju: učenik, roditelj/staratelj, stručna služba škole, nastavnici, te **stručne službe u zajednici.**

Koraci u izradi IPP-a

Individualni plan podrške:

Opazeno ponašanje učenika (npr, učenik je povremeno verbalno nasilan prema učenicima u odjeljenju).

Očekivane promjene ponašanja/postupanja učenika

Ovdje definišemo očekivane odgojno-obrazovne ishode plana podrške. U konkretnom slučaju, ako je učenik verbalno nasilan prema drugim učenicima, nakon poduzetih aktivnosti na nivou Individualnog plana podrške očekujemo: Poboljšanu komunikaciju s vršnjacima, asertivni pristup prema vršnjacima, prestanak pojavljivanja nasilnih oblika ponašanja prema drugim učenicima, učenik uočava kako njegov nasilan oblik ponašanja prema drugim učenicima utječe na njih, učenik uočava posljedice (za sebe i druge) neprihvatljivog ponašanja.

Primijećeni kapaciteti i okruženje učenika (prepoznate pozitivne karakteristike učenika – talenat, vještine, drugi zaštitni faktori, razredno i školsko okruženje i okruženje u zajednici); kapaciteti porodice i porodičnog okruženja; kapaciteti stručne službe. Školsko okruženje igra važnu ulogu u postizanju i održavanju mentalnog zdravlja djece i adolescenata.

Postavljaju se **ciljevi u odnosu na opaženo ponašanje učenika** koji se žele postići kroz IPP.

Cilj je istražiti **uzrok nekog neprilagođenog ponašanja**, te raditi na njegovom **smanjivanju ili otklanjanju** kao i na jačanju protektivnih faktora odnosno resursa koji postoje u okruženju djeteta.

Ciljevi, zadaci, vremenski rok za realizaciju odnose se na **učenika** (*rad s razrednikom, razgovori s pedagogom i psihologom, socijalnim radnikom prema postavljenim ciljevima u okviru IPP-a*), **roditelja** (*rad s djetetom, (saradnja sa školskim osobljem)*) kao i **školsko osoblje** (**razrednik** – rad s učenicom i roditeljima, saradnja s članovima Odjeljnaskog vijeća, odgojno-obrazovni rad u okviru Odjeljnaskog zajednice, saradnja s roditeljima, razrednikom, nastavnicima, stručnom službom škole, savjetodavni rad s učenicom, saradnja s razrednikom i nastavnicima s ciljem praćenja ponašanja i napretka učenika; **stručni saradnici** – individualni rad s učenicom i grupni rad s odjeljenjima u cilju osiguranja podrške učenicu).

Evaluacija postavljenih ciljeva: Jesu li postavljene aktivnosti/zadaci doprinijeli ostvarenju ciljeva? Koje su prepreke identificirane u realizaciji aktivnosti i ciljeva? Postoje li aktivnosti koje nisu realizirane i zašto?

Očekivane promjene ponašanja i evaluaciju postavljenih ciljeva moguće je izvršiti tek nakon tri mjeseca realizacije Individualnog plana podrške s učenicom. Zadovoljstvo saradnjom svih subjekata uključenih u IPP? Da li je potrebno nastaviti rad s učenicom?

Ukoliko se ocijeni da su postavljeni ciljevi u Individualnom planu podrške **uspješno realizirani u predviđenom vremenskom roku** i da nema potrebe za daljom dodatnom podrškom, Individualni plan podrške se više se ne primjenjuje, ali se čuva u Pedagoškom kartonu učenika.

IPP izrađuje i prati realizaciju stručna služba škole u saradnji s učenicom i roditeljima/starateljima.

Prilikom izbora vrste i sadržaja odgojno-obrazovne podrške učeniku stručna služba škole u obzir uzima vrstu potreškoće s kojom se učenik suočava ili neprihvatljivi oblik ponašanja koji manifestuje učenik, lične kapacitete učenika i **donosi odluku o stručnoj podršci** u skladu s potrebama i mogućnostima učenika, uvažavajući najbolji interes učenika.

Ukoliko IPP (Individualni plan podrške) ne daje očekivane rezultate, te postavljeni ciljevi nisu ostvareni jer učenik i dalje manifestira neprihvatljiva ponašanja istim ili jačim intenzitetom, odnosno, kada se kod učenika uočavaju faktori visokog rizika, kao i ako se procjenjuje da intervencije na školskom nivou ne daju rezultate kao i/ili ako se desio iznenadni događaj u školi ili izvan nje, a za koji postoji saznanje da može ugroziti najbolji interes učenika, stručna služba škole pristupa izradi razvojnog dokumenta **Individualnog plana brige**, uz uključjenje resursa iz zdravstvenog, sigurnosnog i socijalnog sektora.

Za potrebe izrade IPB-a stručna služba u prostorijama škole organizuje **multisektorski sastanak**.

Šta znači termin “stručne službe zajednice”?

Stručne službe u zajednici su: centar za socijalni rad, centar za mentalno zdravlje u zajednici i svi drugi resursi u zajednici koji mogu osigurati najbolji interes djeteta.

Šta je multisektorski sastanak?

U slučaju da su kod učenika primijećena ponašanja koja mogu ugroziti njegov najbolji interes, stručna služba škole organizuje multisektorski sastanak.

Na zajedničkom sastanku se razgovara o manifestovanom ponašanju učenika u cilju osiguranja podrške na nivou porodice, škole i šire zajednice.

Ishod kojem teže profesionalci iz različitih resora koji prisustvuju multisektorskom sastanku je usvajanje prosocijalnih oblika ponašanja učenika, sprečavanje ponovnog činjenja neprihvatljivog ponašanja učenika, pružanje različitih oblika podrške učeniku i porodici učenika.

Cilj sastanka je zajedničkim zalaganjem profesionalaca iz različitih resora osnažiti učenika i njegovu porodicu kroz mehanizme sistemske zaštite i podrške. Multidisciplinarni pristupi u pružanju podrške djeci su jedini efikasni i održivi kao sistemska praksa.

Preduvjeti uspješne saradnje škole i vanjskih institucija (službe za socijalnu zaštitu, centri za mentalno zdravlje, porodično savjetovalište, itd.) jesu: zajednička i jasna vizija; prepoznavanje potrebe i uzajamne dobrobiti od saradnje; uzajamno povjerenje, podrška, komunikacija i kompromis među svim sudionicima; angažiranost, predanost, entuzijazam stručnih radnika različitih profila.

Ko prisustvuje multisektorskom sastanku?

Sastanku prisustvuju:

1. Roditelji/staratelji učenika
2. Stručna služba škole
3. Direktor
4. Razrednik
5. Predstavnik službe socijalne zaštite
6. Predstavnik centra za mentalno zdravlje
7. Predstavnik nadležne policijske uprave
8. I drugi pojedinci prema procjeni stručne službe škole

Centri za mentalno zdravlje imaju ulogu u pružanju podrške učenicima i nastavnicima s mentalnim teškoćama. Njihov rad je usmjeren na prevenciju i rano otkrivanje smetnji na mentalnom planu, te pružanju adekvatnog tretmana liječenja i podrške.

Centri za socijalni rad se bave problemima kao što su disfunkcionalne porodice, nasilje u porodici, loša ekonomska situacija, problemima koji proizlaze iz društveno neprihvatljivih ponašanja i poremećenih porodičnih odnosa i druge socijalne i porodične poteškoće. Oni pružaju stručnu pomoć i podršku, također, rade na prevenciji i smanjenju takvih problema. Centri za socijalni rad kao organ starateljstva pružaju podršku učenicima, roditeljima/starateljima (jačanje roditeljskih kompetencija, ostvarivanje prava iz oblasti socijalne zaštite i praćenja da li roditelji/staratelji izvršavaju svoje roditeljske dužnosti u najboljem interesu djece/učenika.

Uprava policije Ministarstva unutrašnjih poslova, kroz kontinuirane mjere i radnje, ima važnu ulogu u prevenciji maloljetničkog prijestupništva. Saradnja sa školama je kontinuirana, a kroz mjesno nadležne policijske uprave putem policajaca u zajednici se organiziraju zajednički sastanci, rješavaju se problemi i dogovara dinamika edukativnih radionica.

Šta ako roditelji/staratelji ne daju saglasnost za izradu IPP-a ili IPB-a?

Ukoliko roditelj/staratelj učenika nije saglasan s izradom Individualnog plana podrške (IPP) ili Individualnog plana brige (IPB) ili ne prihvata njegov sadržaj, **stručna služba škole obavještava nadležni centar za socijalni rad i izrađuje IPP ili IPB bez saglasnosti roditelja**, u cilju ispunjavanja obaveze postupanja u najboljem interesu učenika.

Da li se procedure zaštite propisane ovim pravilnicima odnose i na rad s učenicima s teškoćama?

Naravno, ukoliko učenik s teškoćama u razvoju manifestuje neprihvatljive oblike ponašanja ili je učenik izložen nasilju od strane drugih učenika, stručna služba škole u proces osiguranja podrške učeniku uključuje Mobilni stručni tim za pružanje podrške inkluzivnom obrazovanju i asistenta u odjeljenju, ako učenik ima osiguranu podršku asistenta.

Da li se provođenjem procedura propisanih u pravilnicima štite lični podaci učenika?

Naravno, podaci iz evidencije uočenih faktora rizika, IPP-a i IPB-a predstavljaju službenu tajnu i čuvaju se uz strogo poštovanje etičkog i strukovnog standarda stručnih saradnika i potpuno poštovanje službene tajne.

LISTA INDIKATORA ZA RANO PREPOZNAVANJE FAKTORA RIZIKA I/ILI DRUGIH FAKTORA KOJI MOGU UGROZITI NAJBOLJI INTERES UČENIKA I ZAŠTITE UČENIKA

Primijećeni oblici ponašanja

1. učenik/učenica je prkosan/prkosna i u konstantnom otporu prema školskim pravilima/kršiti pravila škole
2. učenik/učenica konstantno (neopravdano) izostaje s nastave
3. učenik/učenica je nasilan/nasilna (verbalno, fizički i relacijski) prema vršnjacima
4. učenik/učenica ugrožava vršnjake (ili druge osobe) u digitalnom okruženju (cyber prostoru) ili drugi ugrožavaju učenika/učenicu u digitalnom prostoru:
 - Učenik/učenica pokazuje ljutnju, agresiju, nervozu ili frustraciju nakon korištenja uređaja
 - Učenik/učenica iznenada prestaje koristiti uređaj
 - Učenik/učenica skriva uređaj ili ekran računara u prisustvu nastavnika/nastavnica ili drugih osoba
 - Učenik/učenica je nervozan/nervozna kada dobije poruku na telefon ili računar
 - Učenik/učenica provodi previše vremena online za računarom ili mobitelom
 - Učenik/učenica izbjegava prijatelje/prijateljice i izlaske
 - Učenik/učenica iznenada prestaje koristiti uređaje, povlači se s društvenih mreža, online igara ili aplikacija; otvara nove profile na društvenim mrežama
 - Učenik/učenica na profilu na društvenim mrežama uklanja profilnu sliku
 - Učenik/učenica prima poruke i/ili pozive nepoznatih osoba
 - Učenik/učenica je nemotiviran/nemotivirana za dolazak u školu, pokazuje slabije akademske rezultate i nezainteresiranost za učenje
 - Učenik/učenica se povlači u sebe

Primjećeni oblici ponašanja

5. učenik/učenica pasivno svjedoči i snima nasilje (među vršnjacima)
6. učenik/učenica se verbalno i fizički sukobljava s nastavnikom/nastavnicom
7. učenik/učenica vrlo često za svoje loše postupke optužuje druge
8. učenik/učenica neadekvatno reaguje kada pogriješi (vrišti, plače, ne može da se smiri)
9. učenik/učenica pokazuje jake izljeve bijesa pri minimalnim podražajima
10. učenik/učenica je mišljenja da ne može utjecati na vlastitu budućnost
11. učenik/učenica je mišljenja da drugi određuju njegov/njen život
12. učenik/učenica izbjegava tražiti pomoć od drugih osoba
13. učenik/učenica inicira i/ili učestvuje u tučnjavama
14. učenik/učenica namjerno uništava javno dobro u i oko škole
15. učenik/učenica je sklon/sklona prisvojiti stvari vršnjaka/vršnjakinja ili nastavnika/nastavnica
16. učenik/učenica je neuredno i neprikladno odjeven/odjevena
17. učenik/učenica je higijenski zapušten/zapuštena
18. izostanak emocionalne bliskosti („hladan odnos“) između roditelja i učenika/učenice
19. roditelji/staratelji se žale na ponašanje i neadekvatan odnos s učenicom/učenicom („Ja mu/joj ne mogu ništa.“)
20. učenik/učenica se žali na odnos i ponašanje roditelja
21. pretjeran zaštitnički odnos i ponašanje roditelja prema učeniku/učenici
22. učenik/učenica pokazuje teškoće u savladavanju nastavnog gradiva

Primjećeni oblici ponašanja

23. učenik/učenica ne radi domaće zadaće
24. učenik/učenica često ne donosi pribor na nastavu
25. učenik/učenica je nezainteresovan/nezainteresovana za nastavu (odsustvo motivacije)
26. učenik/učenica ima problem s pažnjom i koncentracijom
27. učenik/učenica pretjerano priča i ne može sjediti mirno na času
28. učenik/učenica pokazuje implusivno ponašanje (nema strpljenja, nemogućnost čekanja na red, odgovara prije nego nastavnik/nastavnica završi pitanje)
29. učenik/učenica konzumira alkohol, duhanske proizvode ili narkotike svih vrsta, ostale proizvode za pušenje i proizvode koji izazivaju nikotinsku ovisnost
30. učenik/učenica prije nastave, za vrijeme i nakon nastave vrijeme provodi u kladionicama
31. učenik/učenica se na određeni način povezuje s grupama sklonim devijantnom ponašanju i/ili pripada grupi sklonoj devijantnom ponašanju
32. učenik/učenica u školu unosi opasne predmete kojima može povrijediti sebe, vršnjake i ostale u školi
33. učenik/učenica skita i/ili prosjači ili se sumnja da je žrtva nekog drugog oblika eksploatacije
- Učenik/učenica povremeno izostaje iz škole, po nekoliko dana/mjeseci bez opravdanja
 - Učenik/učenica izostaje iz škole na početku i na kraju školske godine
 - Učenik/učenica ne daje objašnjenje zašto ne dolazi redovno na nastavu, zašto kasni i/ili odbija dati bilo kakav odgovor
 - Učenik/učenica često kasni u školu
 - Novi učenik/učenica starijeg uzrasta, ne zna da čita, piše, nema osnovna znanja za praćenje nastave koja odgovaraju njegovom/njenom kalendarskom uzrastu
 - Učenik/učenica je povučen, izgleda uplašeno i kad nema vidljivog razloga

- Učenik/učenica ne učestvuje u aktivnostima u kojima se mogu vidjeti modrice, ne želi se presvlačiti pred drugima
- Učenik/učenica ima vidljive tragove opekotina, preloma, modrica, ožiljaka, povreda ili znakove samopovređivanja
- Učenik/učenica mijenja ponašanje u prisustvu odraslih osoba, u prisustvu nepoznatih osoba je miran/mirna i uplašen/uplašena
- Učenik/učenica ne želi odgovarati na pitanja šta je radio/radila, kako provodi aktivnosti van škole, ne želi spominjati zajednicu u kojoj živi i u odgovorima često pravi greške
- Učenik/učenica izbjegava sistematske preglede
- Roditelji učenika/učenice nisu zainteresirani za odgoj djeteta i ne pojavljuju se na roditeljskim sastancima ili na roditeljske sastanke dolaze nepoznate osobe
- Učenika/učenicu u školu dovode i odvođe osobe koje nisu roditelji
- U društvu učenika/učenice je gotovo uvijek druga osoba koja prati učenika/učenicu
- Učenik/učenica se sam obraća za pomoć u vezi s nekom vrstom nasilja, eksploatacije ili sličnim problemom

34. učenik/učenica iznosi ksenofobne stavove i/ili upražnjava govor mržnje
35. učenik/učenica ima poteškoće u komunikaciji s vršnjacima (izbjegava kontakt, povlači se, osjeća nelagodu)
36. učenik/učenica izbjegava kontakt očima
37. učenik/učenica ne pokazuje interes za druge
38. učenik/učenica djeluje bojažljivo
39. učenik/učenica djeluje nesretno i tužno
40. učenik/učenica djeluje usamljeno i izolirano
41. učenik/učenica je sklon/sklona samopovređivanju
42. učenik/učenica pokazuje pretjerano seksualizirajuće ponašanje

Primjećeni oblici ponašanja

43.	uočavaju se tikovi kod učenika/učenice (nekontrolisane motoričke reakcije)	☐
44.	uočavaju se nagle promjene u težini učenika/učenice	☐
45.	učenik/učenica često odlazi u toalet	☐
46.	učenik/učenica se žali na bolove u stomaku, glavobolje, mučnine...	☐
47.	učenik/učenica pokazuje nelagodu pri fizičkom kontaktu	☐
48.	kod učenika/učenice se uočavaju poteškoće u kontroli eliminacijskih funkcija (mokrenja i pražnjenja crijeva)	☐
49.	kod učenika/učenice su uočavaju govorno-jezičke poteškoće (tepanje, mucanje, usporen razvoj govora)	☐
50.	kod učenika/učenice je primjetan specifičan sadržaj crteža i pismenih radova	☐
51.	nešto drugo što nije navedeno u listi, a tiče se ostvarenja principa najboljeg interesa učenika/učenice - upisati	☐

OPIS PRIMIJEĆENOG PONAŠANJA

Primijećeno ponašanje Naziv indikatora	Detaljan opis i pojašnjenje primijećenog ponašanja
Učenik/učenica je prkosan/ prkosna i u konstantnom otporu prema školskim pravilima/krši pravila škole	Učenik/učenica na većini časova i u vannastavnim aktivnostima pokazuje bunt prema pravilima i krši pravila škole.
Učenik/učenica konstantno izostaje s nastave	Ovaj indikator se odnosi na bježanje učenika/učenice s časova, kao i stalno odsustvo s nastave za koje roditelji nemaju adekvatna opravdanja, koja su u skladu sa školskim pravilnikom.
Učenik/učenica je nasilan/ nasilna (verbalno, fizički i relacijski) prema vršnjacima	Ukoliko primijetite elemente verbalnog, fizičkog ili relacijskog nasilja učenika/ učenice prema vršnjacima, odnosno, ponašanja s namjerom da se nekome od vršnjaka nanese emocionalna ili fizička povreda, ubilježite ovaj indikator, čak i ako je primijećeno nasilno ponašanje učenik/ učenica manifestovao/la samo jednom. Naprimjer, ukoliko učenik/učenica namjerno udari drugog učenika/učenicu, isključuje ga iz grupe, vrijeđa vršnjake, ubilježite indikator (uključujući i ponašanja na internetu, npr. vrijeđanje na društvenim mrežama ili isključivanje iz grupe).
Učenik/učenica ugrožava vršnjake (ili druge osobe) u digitalnom okruženju (cyber prostoru)	Učenik/učenica putem interneta (Facebook, Viber, Instagram, itd.) kontinuirano šalje uznemirujuće sadržaje, vrijeđa, hakira u tuđe profile, isključuje iz grupa, dogovara tuče, širi glasine, postavlja kompromitirajuće fotografije s namjerom da nanese štetu svojim vršnjacima ili drugim osobama.

Primijećeno ponašanje

Naziv indikatora

Učenik/učenica ugrožava vršnjake (ili druge osobe) u digitalnom okruženju (cyber prostoru)

Detaljan opis i pojašnjenje primijećenog ponašanja

Učenik/učenica koristeći internet, aplikacije ili društvene mreže sporadično ili kontinuirano kreira svoje ili dijeli tuđe neprimjerene sadržaje s ciljem uznemiravanja, omalovažavanja i/ili ugrožavanja vršnjaka ili drugih osoba, a koje se ispoljavaju kroz jedan od navedenih ili kombinaciju sljedećih oblika neprihvatljivog ponašanja u digitalnom prostoru:

- Cyberstalking - slanje uznemiravajućih poruka korištenjem interneta ili telefona. Poruke su obično prijeteće prirode s namjerom izazivanja straha s mogućnošću uhođenja i ostvarivanja fizičke prijetnje.
- Denigration - slanje i postavljanje tračeva ili glasina s ciljem narušavanja reputacije ili ugleda.
- Exclusion/Gossip Group - izoliranje i/ili isključivanje pojedinca iz grupe. Online ekvivalent bullyingu u digitalnom prostoru u kojem grupa ugrožava pojedinca korištenjem interneta ili telefona.
- Falsify Identity - situacije u kojima pojedinac neovlašteno pristupa ličnom profilu aplikacije ili društvene mreže korisnikakorisnice te lažno se predstavljajući postavlja uznemiravajući ili kompromitirajući sadržaj uzrokujući sramoćenje ili narušavanje ugleda vlasnika/vlasnice profila ili drugih lica. Često rezultira izolacijom žrtve od okruženja.
- Flaming - prepiska korištenjem chat rooms, e-maila ili aplikacija za slanje instant poruka koja uključuje agresivan govor uz postavljanje neprimjerenih fotografija, videa ili zvučnih zapisa te sextinga.

Primijećeno ponašanje Naziv indikatora

Učenik/učenica
ugrožava vršnjake
(ili druge osobe) u
digitalnom okruženju
(cyber prostoru)

Detaljan opis i pojašnjenje primijećenog ponašanja

- Masquerading/Impersonation - sofisticirani oblik uznemiravanja i/ili ugrožavanja u digitalnom/cyber prostoru u kojem osoba kreira lažni digitalni identitet i nanosi štetu lažno se predstavljajući. Može uključivati krađu tuđih korisničkih podataka s ciljem nanošenja štete po ugled i reputaciju ili dovođenje u opasnost.
- Online Grooming - uspostavljanje odnosa s djetetom u digitalnom prostoru, a s ciljem iskorištavanja u seksualne ili druge neprimjerene svrhe od strane starijih osoba.
- Outing - otkrivanje privatnih informacija o osobi te njoj orijentaciji; dijeljenje u digitalnom prostoru s ciljem ugrožavanja ili nanošenja štete s katastrofalnim posljedicama koje mogu voditi k javnom poniženju i samoubistvu.
- Phishing - pokušaj da se dobiju lični podaci i informacije korištenjem maliciozne web stranice ili linka.
- Sexting - slanje seksualno eksplicitnog sadržaja korištenjem poruka putem telefona, aplikacija ili društvenih mreža.
- Sextortion - oblik seksualnog iskorištavanja koji se primjenjuje kao nefizički oblik prisile ili ucjene da se prvenstveno iznudi seksualna usluga od žrtve.
- Live Stream - prijenos uživo u realnom vremenu seksualnog zlostavljanja djece kada je dijete prisiljeno da se pojavi pred web kamerom te da se uključi u seksualno eksplicitno ponašanje ili da bude podvrgnuto seksualnom zlostavljanju.
- Trickery - nagovaranje nekoga da otkrije ili kompromitirajuće informacije ili neprimjerene fotografije.

Primijećeno ponašanje Naziv indikatora	Detaljan opis i pojašnjenje primijećenog ponašanja
Učenik/učenica pasivno svjedoči i snima nasilje (među vršnjacima)	Učenik/učenica koristi mobitel kako bi snimio/snimila nasilje među vršnjacima ili svojim prisustvom podstiče nasilje među učenicima/učenicama i ne reaguje niti prijavljuje nasilje nastavnicima/nastavnicama i stručnoj službi škole.
Učenik/učenica se verbalno i fizički sukobljava s nastavnikom/nastavnicom	Učenik/učenica ispoljava različite vidove agresivnosti i neprihvatljivog ponašanja prema nastavnicima/nastavnicama.
Učenik/učenica vrlo često za svoje loše postupke optužuje druge	Učenik/učenica smatra da je uvijek neko drugi kriv.
Učenik/učenica neadekvatno reaguje kada pogriješi (vrišti, plače, ne može se smiriti)	Učenik/učenica pokazuje intenzivnu uznemirenost i zabrinutost kada pogriješi (npr. kada dobije lošu ocjenu) i ukoliko ta uznemirenost, po vašoj procjeni, traje dugo, ubilježite ovaj indikator.
Učenik/učenica pokazuje jake izljeve bijesa pri minimalnim podražajima	Učenik/učenica pokazuje izrazite bijesne reakcije u situacijama koje doživljava kao frustraciju (npr. kada ne može prvi/prva da stoji u redu ili kada mu/joj vršnjaci uzmu bez pitanja stvari sa stola).
Učenik/učenica je mišljenja da ne može utjecati na vlastitu budućnost	Primjećujete da učenik/učenica vjeruje da ništa ne može za sebe uraditi. Ova stavka se odnosi na bespomoćnost u smislu upravljanja sopstvenim životom: učenik/učenica nema kratkoročne i dugoročne ciljeve (jer smatra da ih je besmisleno postavljati, jer je „sve neizvjesno“), smatra da drugi treba da odrede šta će i kako raditi, nije samostalan/samostalna u donošenju odluka u skladu s razvojnom dobi, itd.

Primijećeno ponašanje Naziv indikatora	Detaljan opis i pojašnjenje primijećenog ponašanja
Učenik/učenica je mišljenja da drugi određuju njegov/njen život	Učenik/učenica vjeruje da drugi upravljaju njegovim/njenim životom, te da ne može samostalno donositi odluke o bilo čemu u svom životu (npr. vjeruje da mora postupati kako je naredila grupa vršnjaka, da se mora oblačiti ili ponašati kako mu/joj vršnjaci nalože i sl.)
Učenik/učenica izbjegava tražiti pomoć od drugih osoba	Ovaj indikator je potrebno označiti ukoliko učenik/učenica odbija ponuđenu pomoć, ne pojavljuje se na zakazane termine za pružanje stručne podrške i sl.
Učenik/učenica inicira i/ili učestvuje u tučnjavama	Učenik/učenica inicira i/ili učestvuje u tučama sa svojim vršnjacima iz iste ili druge škole, ili generalno inicira i učestvuje u tučama u školi i/ili izvan škole.
Učenik/učenica namjerno uništava javno dobro u i oko škole	Npr. učenik/učenica razbije školski prozor, crta sprejom po školskoj fasadi i sl.
Učenik/učenica u školi prisvaja tuđe stvari	Ukoliko primijetite da je učenik/učenica sklon/sklona prisvojiti stvari vršnjaka ili nastavnika/nastavnica, ubilježite ovaj indikator.
Učenik/učenica je neuredan/neuredna i neprikladno odjeven/odjevena	S obzirom da termin „neprikladno“ može biti tumačen subjektivno, pozovite se na školski pravilnik o ponašanju učenika/učenica, odnosno, na dio pravilnika koji se odnosi na oblačenje učenika/učenica koje je primjereno za školu.
Učenik/učenica je higijenski zapušten/zapuštena	Ovaj indikator označite ukoliko primijetite elemente higijenske zanemarenosti kod učenika/učenice.
Izostanak emocionalne bliskosti („hladan odnos“) između roditelja i učenika/učenice	Ukoliko primijetite da u odnosu između roditelja i učenika/učenice nema emocionalne bliskosti, odnosno, da ne postoji prisnost, radost i spontanost pri susretu roditelja i učenika/učenice, označite ovaj indikator.

Primijećeno ponašanje Naziv indikatora	Detaljan opis i pojašnjenje primijećenog ponašanja
Roditelji/staratelji se žale na ponašanje i neadekvatan odnos s učenicom/učenicom („Ja mu/joj ne mogu ništa.“)	Ukoliko roditelji nastavniku/ici, razredniku/ici, direktoru/ici, stručnom/oj saradniku/ici škole izjave da ne mogu utjecati na promjenu ponašanja učenika/učenicice ili ako izjave da ne mogu na adekvatan način odgajati dijete/učenika/učenicu, te da oni ne mogu utjecati na razvoj pozitivnih osobina ličnosti i prosocijalnog ponašanja svog djeteta, kao i ako se roditelji/staratelji žale da je učenik/učenicica agresivan/agresivna i pokazuje neprihvatljive oblike ponašanja prema roditeljima i drugim članovima/članicama porodice, ubilježite ovaj indikator.
Učenik/učenicica se žali na odnos i ponašanje roditelja	Ovaj indikator označite ukoliko učenik/učenicica u razgovoru s razrednikom/icom, nastavnikom/icom ili stručnim/om saradnikom/icom navede da ga/je roditelji zanemaruju, kažnjavaju fizički, da ga/je vrijeđaju i sl.
Pretjeran zaštitnički odnos i ponašanje roditelja prema učeniku/učenicici	Ukoliko primijetite da roditelji obavljaju učenikove/učenicine obaveze umjesto njega/nje, iako je njihovo dijete u mogućnosti da isto obavi, u skladu s uzrastom, ubilježite ovaj indikator. Ovaj indikator ubilježite ako primijetite da roditelji pokazuju pretjeranu iracionalnu brigu za učenika/učenicu.
Učenik/učenicica pokazuje teškoće u savladavanju nastavnog gradiva	U odnosu na vršnjake učenik/učenicica pokazuje teškoće u savladavanju nastavnog gradiva, npr. ako se učenik/učenicica ne trudi (ima adekvatne sposobnosti za postizanje uspjeha), odbija da uči iz prkosa ili je nezainteresovan/ nezainteresovana za učenje i postizanje akademskog uspjeha.
Učenik/učenicica ne radi domaće zadaće	Ukoliko je učenik/učenicica kontinuirano ravnodušan/ravnodušna kada ne donese domaću zadaću, ukoliko je nezainteresovan/ nezainteresovana za rad domaće zadaće i ukoliko pokazuje otpor prema radu domaće zadaće, potrebno je označiti ovaj indikator.

Primijećeno ponašanje

Naziv indikatora

Učenik/učenica ne radi domaće zadaće

Detaljan opis i pojašnjenje primijećenog ponašanja

U ovom indikatoru je bitan kontinuitet, te je značajno ukoliko učenik/učenica nikako ne radi domaću zadaću ili je ne radi samo jedan određeni vremenski period (ali u oba slučaja označiti indikator). Indikator nije potrebno označavati ukoliko je učeniku/učenici neprijatno zato što nije uradio/la domaću zadaću, te ukoliko je istu jednom ili dva puta zaboravio/la uraditi.

Učenik/učenica često ne donosi pribor na nastavu

Ovaj indikator je potrebno označiti ukoliko primijetite da učenik/učenica ne donosi pribor na nastavu, sveske, udžbenike, opremu za tjelesni odgoj i to kontinuirano tokom određenog vremenskog perioda (npr. tokom jednog mjeseca ili polugodišta).

Učenik/učenica je nezainterosovan/ nezainterosovana za nastavu (odsustvo motivacije)

Ukoliko učenik/učenica kontinuirano pokazuje nezainterosovanost za nastavno gradivo (pored pokušaja nastavnika/nastavnice da učenika/učenicu uključi i zainteresuje za nastavni predmet) i to je primijećeno na više školskih časova, potrebno je označiti ovaj indikator.

Učenik/učenica ima problem s pažnjom i koncentracijom

Odnosi se na intenzivne i kontinuirane probleme učenika/učenica s koncentracijom i pažnjom. U okviru ovog indikatora potrebno je naglasiti da su poteškoće s pažnjom i koncentracijom često karakteristične za određene razvojne faze. U tom smislu se učenici/učenice mlađeg uzrasta često vrpolje jer razvojno ne mogu držati fokusiranu pažnju, a kod starijih učenika/učenica ti su oblici ponašanja karakteristični kada im je dosadno i kada ne razumiju gradivo. Ukoliko se i pored napora nastavnika/nastavnice da uključi učenika/učenicu u nastavu ovi indikatori nastavljaju duži period, potrebno je označiti ovaj indikator.

Primijećeno ponašanje

Naziv indikatora

Učenik/učenica pretjerano priča i ne može sjediti mirno na času

Detaljan opis i pojašnjenje primijećenog ponašanja

Kao i u prethodnom indikatoru, važno je obratiti pažnju na uzrast učenika/učenica, npr. u prvom razredu osnovne škole je očekivano da učenici/učenice ne mogu sjediti u klupi i da će često imati potrebu da se kreću po razredu, kao i kontinuitet u ponašanju. Ukoliko se i pored napora nastavnika/nastavnice da učenika/učenicu smiri nastavi isti oblik ponašanja duži period, potrebno je označiti ovaj indikator.

Učenik/učenica pokazuje impulsivno ponašanje (nema strpljenja, nemogućnost čekanja na red, odgovara prije nego nastavnik/nastavnica završi pitanje)

Ukoliko je opisano ponašanje u okviru indikatora kontinuirano i ukoliko značajno odstupa od ponašanja ostalih učenika/učenica, potrebno je označiti ovaj indikator.

Učenik/učenica konzumira alkohol, duhanske proizvode ili narkotike svih vrsta, ostale proizvode za pušenje i proizvode koji izazivaju nikotinsku ovisnost

Ukoliko ste primijetili ovakvo ponašanje ili sumnjate da učenik/učenica konzumira neku od navedenih psihoaktivnih supstanci u okviru škole, školskog dvorišta ili van škole, označite ovaj indikator.

Učenik/učenica prije nastave, za vrijeme i nakon nastave vrijeme provodi u kladionicama

Sam/sama ili u prisustvu vršnjaka ili drugih odraslih osoba.

Učenik/učenica se na određeni način povezuje s grupama sklonim devijantnom ponašanju i/ili pripada grupi sklonoj devijantnom ponašanju

Ukoliko imate saznanje da je učenik/učenica član/članica neke od socijalnih grupa koje su sklone devijantnom ponašanju ili se na neki način učenik/učenica povezuje s grupom koja je sklona asocijalnom ponašanju, potrebno je ubilježiti ovaj indikator.

Učenik/učenica u školu unosi opasne predmete kojima može povrijediti sebe, vršnjake i ostale u školi

Odnosi se na bilo koji opasan predmet koji nije školski pribor.

Primijećeno ponašanje Naziv indikatora

Učenik/učenica skita i/ili prosjači ili se sumnja da je žrtva nekog drugog oblika eksploatacije

Detaljan opis i pojašnjenje primijećenog ponašanja

Ukoliko učenik/učenica skita i/ili prosjači za vrijeme ili nakon nastave sam/sama ili s roditeljima, te ako se sumnja da je učenik/učenica žrtva nekog oblika eksploatacije, ubilježite ovaj indikator.

Žrtve trgovine ljudima, a posebno djeca rijetko se obraćaju za pomoć, stoga otkrivanje i podrška učenicima/učenicama potencijalnim žrtvama trgovine ljudima u velikoj mjeri zavisi od stručnosti profesionalaca zaposlenih u školama i drugim institucijama. U Listi indikatora (Prilog broj 1) su navedeni preliminarni indikatori koji mogu ukazati na sumnju da je učenik/učenica žrtva krivičnog djela trgovine ljudima. Postojanje jednog ili više indikatora ne mora nužno značiti da je učenik/učenica žrtva trgovine ljudima, već samo alarm da se profesionalci posebno posvete praćenju i zaštiti najboljeg interesa učenika/učenice kod kojeg/koje su primijećeni indikatori koji mogu upućivati da je učenik/učenica žrtva.

Učenik/učenica iznosi ksenofobne stavove i/ili upražnjava govor mržnje

Učenik/učenica javno iznosi stavove kojima se širi, podstiče, promovira ili opravdava rasna mržnja, ksenofobija i drugi oblici mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu agresivnim nacionalizmom i etnocentrizmom, diskriminacijom ili neprijateljstvom prema manjinama, drugom i drugačijem. Učenik/učenica javno iznosi ideje ili teorije koje zagovaraju, promoviraju ili podstiču mržnju, diskriminaciju ili nasilje protiv osoba ili grupa na osnovu rase, boje kože, nacionalnog ili etničkog porijekla, religije i drugo.

Učenik/učenica ima poteškoće u komunikaciji s vršnjacima (izbjegava kontakt, povlači se, osjeća nelagodu)

Učenik/učenica se osjeća nelagodno, pokazuje stid i izbjegava spontani razgovor u prilikama kada se nalazi s jednim/jednom učenikom/učenicom ili grupom vršnjaka.

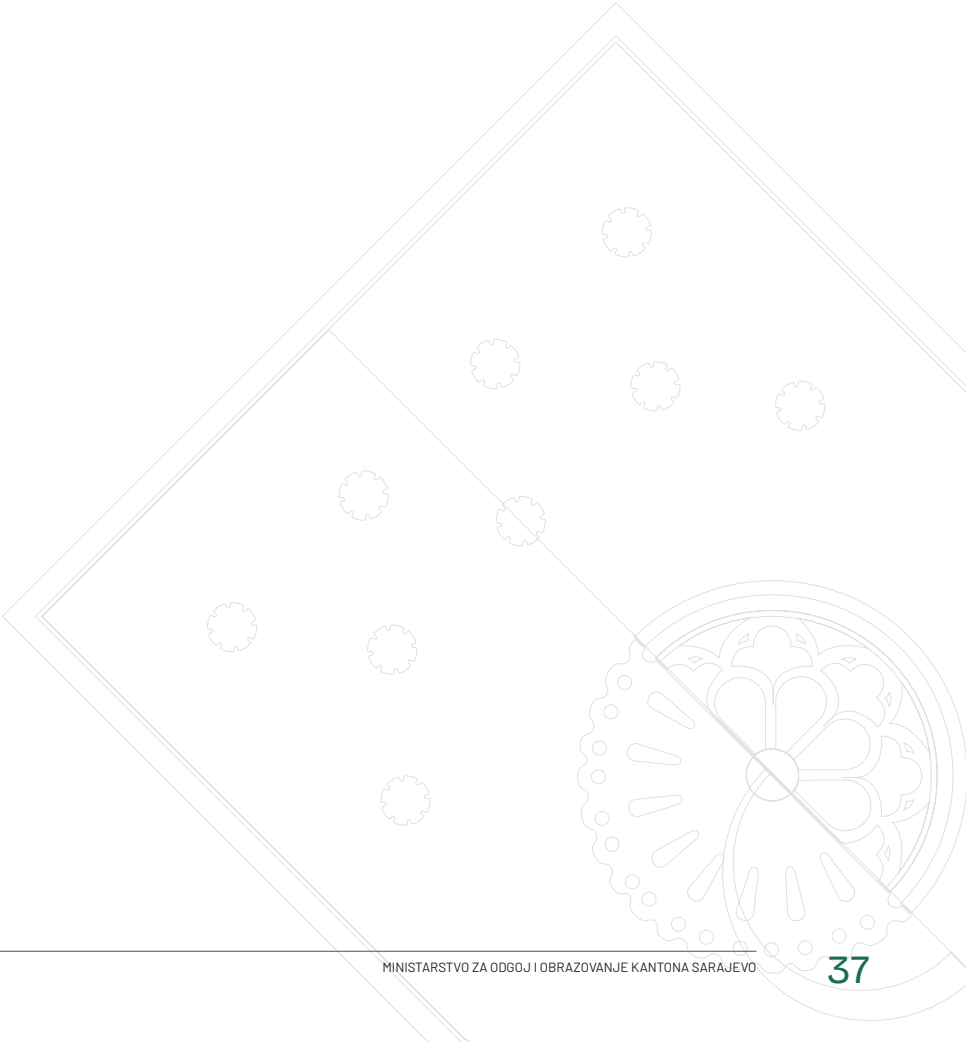
Primijećeno ponašanje Naziv indikatora	Detaljan opis i pojašnjenje primijećenog ponašanja
Učenik/učenica izbjegava kontakt očima	Naprimjer, u razgovoru s nastavnicima, stručnim saradnicima, vršnjacima. Izbjegavanje kontakta očima u ovom kontekstu odnosi se na strah ili stid od uspostavljanja socijalnih interakcija, odnosno tendenciju da se izbjegavaju socijalne situacije.
Učenik/učenica ne pokazuje interes za druge	Primjećujete da tokom nastave učenik/učenica voli da sjedi sam/sama na školskim odmorima, radije jede užinu sam/sama, čak i ako ga/je vršnjaci zovu u aktivnosti. Ne pokazuje interes za aktivnosti ili teme tipične za uzrast. Ukoliko se ovo ponašanje ponavlja duži vremenski period, ubilježite ovaj indikator.
Učenik/učenica djeluje bojažljivo	Naprimjer, u kontaktu s vršnjacima ili nastavnicima, stručnim saradnicima.
Učenik/učenica djeluje nesretno i tužno	Ukoliko primijetite da je učenik/učenica duži vremenski period tužan/tužna i nesretna/ nesretna potrebno je da ubilježite ovaj indikator.
Učenik/učenica djeluje usamljeno i izolirano	Primjećujete da je učenik/učenica duže vrijeme sam/sama tokom nastave, malih i velikih odmora
Učenik/učenica je sklon/ sklona samopovređivanju	Ukoliko primjećujete da učenik/učenica udara glavom, ili tijelom o zid, grize nokte, štipa kožu, čupa kosu ili neke druge dijelove tijela, baca se na pod namjerno, na rukama ima ožiljke od zarezivanja kože određenim ostrim predmetima, označite ovaj indikator.
Učenik/učenica pokazuje pretjerano seksualizirajuće ponašanje	Ukoliko primjećujete da učenik/učenica pretjerano koristi proste riječi, pretjerano se zanima za tuđe i svoje genitalije, koristi seksualizirane motive u crtežima ili pričama, obilježite ovaj indikator.

Primijećeno ponašanje Naziv indikatora	Detaljan opis i pojašnjenje primijećenog ponašanja
Uočavaju se tikovi kod učenika/učenice (nekontrolisane motoričke reakcije)	Naprimjer, žmirkanje, podizanje kuta usana, grčenje mišića lica, ljuljanje, nekontrolisani pokreti tijela.
Uočavaju se nagle promjene u težini učenika/učenice	Ako primijetite da je učenik/učenica u toku jednog mjeseca ili tromjesečja značajno izgubio/la ili dobio/la na težini.
Učenik/učenica često odlazi u toalet	Više puta tokom jednog nastavnog dana ili čak jednog nastavnog časa, a da se to ponašanje ponavlja duži vremenski period.
Učenik/učenica se žali na bolove u stomaku, glavobolje, mučnine...	Ukoliko se ovo ponašanje javlja kontinuirano, bez jasnog uzroka tokom vremenskog perioda, obilježite ovaj indikator (npr. takve žalbe su svakodneвно i traju mjesec dana ili više).
Učenik/učenica pokazuje nelagodu pri fizičkom kontaktu	Naprimjer, pri najmanjem dodiru od strane vršnjaka ili nastavnika/nastavnica učenik/učenica se osjeća uznemireno.
Kod učenika/učenice se uočavaju poteškoće u kontroli eliminacijskih funkcija (mokrenja i pražnjenja crijeva)	Ukoliko je prisutno mokrenje ili pražnjenje crijeva u donji veš tokom nastave ili ukoliko Vam roditelj prijavljuje da je ovakvo ponašanje prisutno van škole, obilježite ovaj indikator.
Kod učenika/učenice se uočavaju govorno-jezičke poteškoće (tepanje, mucanje, usporen razvoj govora)	Ukoliko smatrate da bi bilo neophodno da učenik/učenica posjeti logopeda, obilježite ovaj indikator.
Kod učenika/učenice je primjetan specifičan sadržaj crteža i pismenih radova	Učenik/učenica crta crteže i piše pismene radove koji sadrže neuobičajene motive, boje, šare i sl. (npr., stalno crtanje izrazito tamnih, crnih crteža, bodeža, agresivnih motiva ili pisanje o agresivnim ili autoagresivnim motivima).

Nešto drugo što nije navedeno u listi, a tiče se ostvarenja principa najboljeg interesa učenika/učenice – upisati

Handwriting practice area with 12 sets of horizontal lines (solid top and bottom lines with a dashed midline) and a large, faint watermark of a diamond shape containing a circular emblem.

Handwriting practice lines consisting of solid top and bottom lines with a dashed midline. A large, faint watermark of a house with a circular window is overlaid on the page.

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
KANTON SARAJEVO
Ministarstvo za odgoj i
obrazovanje

Босна и Херцеговина
Федерација Босне и Херцеговине
КАНТОН САРАЈЕВО
Министарство за одгој и
образовање

Bosnia and Herzegovina
Federation of Bosnia and Herzegovina
CANTON SARAJEVO
Ministry for Education